Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Türkiye Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

2025, 9 (3), 1214-1239 | Araştırma Makalesi

Hz. Peygamber Döneminde Savaş Esirlerine Yapılan Uygulamalar

Fethi Yıldırım [1]

Öz

Bu makalede Hz. Peygamber'in savaş esirlerine yönelik uygulamalar çeşitli yönlerden ele alınmaktadır. Savaş insanlık tarihinin başlangıcından beri toplumsal bir gerçeklik olagelmiştir. Gerek savaş esnasında gerekse savaş sonrasında kişilerin karakteri ve toplumların değer yargılarına göre bazı uygulamalar ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde uluslararası antlaşmalarla esirlere yapılabilecek kötü muamele engellenmeye çalışılsa da bu, çoğunlukla güçlü devletlerin politikaları doğrultusunda şekillenmektedir. İnsanlık tarihinin en başarılı inkılabını gerçekleştiren Hz. Muhammed, bu hususta da günümüz insanının problemlerine çözüm sunabilecek nitelikte uygulamalar ortaya koymuştur. İslam'ın gelişi esnasında dünyanın diğer toplumlarında olduğu gibi Arap toplumunda da savaş esirleri köleleştiriliyordu. İslam ortaya çıktığında köleliği bir anda tamamen kaldırmak mümkün değildi. Bunun için mevcut köleleri azaltma ve zamanla köleliği bitirmeye yönelik tedbirler getirmiştir. Hz. Peygamber'in seferleri neticesinde ele geçirilen esirler hakkındaki uygulamalarına bakıldığında Müslümanları zayıf duruma düşürmeyecek biçimde farklı muameleler görülmektedir. Ancak geneline bakıldığında farklı nedenlerden dolayı öldürülenlerin sayısı oldukça az, köle edinilmesinin ise önü kapatılmıştır. Haklarındaki karar açıklanıncaya kadar esirlere iyi davranılması tavsiye edilmiş, yeme, içme ve hitap şekline dikkat edilmesi gerektiği belirtilerek izzeti nefislerini incitecek davranışlardan kaçınılması istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Hz. Muhammed, Savaş, Esir, Köle, Cariye

Yıldırım, Fethi. "Hz. Peygamber Döneminde Savaş Esirlerine Yapılan Uygulamalar". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 9/3 (Eylül2025), 1214-1239. https://doi.org/10.32711/tiad.1668822

Geliş Tarihi	01.04.2025
Kabul Tarihi	29.09.2025
Yayın Tarihi	30.09.2025
*Bu **CC BY-NC** lisansı altında açık erişimli bir makaledir.

1 Dr. Öğretim Üyesi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye, fethi.y@atauni.edu.tr, 0000-0001-7238-4283

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Türkiye Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

2025, 9 (3), 1214-1239 | Research Article

Treatment of Prisoners of War During the Time of the Prophet Muhammad

Fethi Yıldırım [1]

Abstract

This article examines the Prophet Muhammad's practices toward prisoners of war from various perspectives. War has been a social reality since the dawn of human history. Whether during or after war, certain practices can emerge depending on the character of individuals and the values of societies. While international agreements today attempt to prevent the mistreatment of prisoners, this is often shaped by the policies of powerful states. The Prophet Muhammad, who implemented the most successful revolution in human history, introduced practices in this regard that can offer solutions to the problems of today's people. During the advent of Islam, prisoners of war were enslaved in Arab society, as in other societies around the world. When Islam emerged, it was impossible to abolish slavery completely. Therefore, he introduced measures to reduce the number of slaves and, over time, to end slavery. A look at the Prophet Muhammad's practices regarding prisoners captured during his campaigns reveals a variety of treatment that did not weaken Muslims. However, overall, the number of those killed for various reasons was quite small, and the practice of enslavement was discouraged. It was recommended that the prisoners be treated well until the decision about them was announced, and it was stated that attention should be paid to eating, drinking and the manner of addressing them, and that they should avoid any behavior that would hurt their self-esteem.

Keywords: Islamic History, Hz. Mohammed, War, Captive, Slave, Concubine.

Yıldırım, Fethi. "Treatment of Prisoners of War During the Time of the Prophet Muhammad". *Türkiye Journal of Theological Studies*, 9/3 (Eylül2025), 1214-1239.https://doi.org/10.32711/tiad.1668822

Date of Submission	01.04.2025
Date of Acceptance	29.09.2025
Date of Publication	30.09.2025
*This is an open access article under the **CC BY-NC** license.

1 Asst. Prof. Dr, Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Biography of the Prophet and Islamic History, Erzurum, Türkiye, fethi.y@atauni.edu.tr, 0000-0001-7238-4283

Giriş

Arapçada "savaş tutsağı" anlamında kullanılan esir[3] **أسري - الأسير** kelimesi Arapça olmasına rağmen tam anlamıyla dilimize yerleşmiştir. Esir ve esaret olma durumu bütün dünya tarihinde, özellikle Batı'nın sömürge tarihinde daha çok görülmekle birlikte Müslümanların tarihinde de bulunmaktadır. Bu durum günümüzde de farklı yol ve çeşitli sebeplerle devam etmektedir.

Türkçede savaş esirleri için kullanılan bu kelimeye karşılık olarak Kur'ân'da, daha çok alınan esirlerin köleleştirilmiş olanlarına has kılınarak farklı manalarda kavramlar kullanıldığı görülmektedir. Arapça'da kul-köle anlamındaki abd[4] **عبد**, rakik[5] **رقيق**, memlûk[6] **مملوك**, kınn **قن**, gulâm[7] **غلام**, rakabe[8] **رقبة**, vasîf **وصيف**, milkü'l-yemîn[9] **ملك اليمين** ve kadın köleler için memlûke **مملوكة**, vasîfe **وصيفة**, câriye **جارية**, eme[10] **امة** ve gurre **غرة** kelimeleri kullanılmıştır.

Savaşın gerçekliği kadar esirler de tarihin en eski devirlerinden günümüze kadar gelen insanlığın bir problemidir. Savaşların çıkış nedenleri hakkında birçok şey söylenebilir ancak bizim çalışmamızın amacı savaşların nedenlerini saymak değil, bu savaşlar sonunda mağlup veya galip taraf için esirlerin akıbeti, bunların köleleştirilme sürecini incelemek olacaktır. Çünkü sebepleri ve sonuçları ne olursa olsun kölelik ve köleleştirme insanlık tarihinin en eski gerçeklerinden birisidir. Savaş esirlerinin köleleştirilmesi Hz. Muhammed'e vahyin gelmesinden yüzyıllar öncesine dayandığı ve onun vefatından sonra da devam ettiği bilinmektedir.

Çalışma konumuzla ilgili alan taraması yapıldığında bu konuda çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Selçuk Üniversitesinde Fatih Fişne'nin yüksek lisans tezi, Mehmet Birsin'in "İslam Devletler Hukukunda Savaş Esirlerine Uygulanan Yaptırımların Analizi" adlı makale, Uludağ İlahiyatta Ahmet Akıncı tarafından hazırlanan "İslam Hukukuna Göre Savaşta uygulanacak Kurallar", yine Ahmet Özel'in "İslam'da ve Günümüzde Devletler Hukukunda Savaş Esirleri" adlı makalesi bu çalışmalardan bazılardır. Bununla beraber konunun her dönemde varlığını koruyor olması sebebiyle çalışmaların da güncelleştirilerek sürdürülmesi önem arz etmektedir. Bu çalışmanın alana katkısı ise Kur'ân'da savaş esirleri hakkında belirlenen ilkeler ve bunun paralelinde Hz. Peygamber'in uygulaması, köle ve cariye yapılıp yapılmaması ile alakalı olmasıdır.

Bu alanda araştırma yapılırken, konunun çok yönlülüğü nedeniyle farklı alanlarda yapılan çalışmalara bakmak zorunluluk haline gelmektedir. Çünkü konu, birçok bilim dalını ilgilendirmektedir ve birbirine etki eden çeşitli alanlarla iç içe geçmiş

---

[3] Kur'ân, Bakara 2/85, Enfal 8/67, İnsan 76/8.

[4] Kur'ân'da 275 kez geçer, köle anlamında kullanıldığı yerler için örnek olarak bkz. Bakara 2/278, Nahl 16/75, Şuara 26/22.

[5] Kur'ân, Muhammed 47/4.

[6] Kur'ân, Nahl 16/75.

[7] Kur'ân, Tur 52/24.

[8] Kur'ân, Nisa 4/92.

[9] Kur'ân, Nisa 4/24.

[10] Kur'ân, Bakara 2/221.

durumdadır. Esirler konusu incelenirken örneğin Hz. Peygamberin savaşlarda aldığı esirler ve bunlara uyguladığı muamele tarihi açıdan ele alınmalıdır. Aynı zamanda Allah Resulünün konuyla ilgili yaptığı uygulamalardan ve Kur'an âyetlerinden çıkarılan fıkhi sonuçlara bakmak gerekebilir. Diğer yandan, İslam'ın gelişinden önce Arap coğrafyasında, esirlerin köleleştirilmeleri uygulaması sebebiyle kölelik ve cariyelik konusu mutlaka ele alınmalıdır. Bunun için konuyla doğrudan bağlantılı olması hususiyetiyle köleliğin tarihi, İslam ve savaş, İslam'da cihat, Kuran'da esir, Hz. Peygamberin gazveleri ve seriyyeleri, ganimetler, Müslümanların Müşrik ve Kâfirlerle ilişkileri, nesih-mensuh, İslam'da evlilik ve mahremiyet gibi konulara da değinilmek zorunluluğu doğabilir. Konuyu işlerken gerek hadislerin sıhhat durumunu tenkit etmek gerekse İslam Hukuku açısından değerlendirmek İslam Tarihi açısından hem doğrudan çalışmamızın kapsam alanında değildir hem de bu alanları da dâhil ettiğimiz zaman makale boyutunu oldukça aşacaktır. Yine esirlere yapılan muamele hususunda bazı olaylar var ki tek başına ele alınması bir makale boyutuna ulaşacaktır. Bunlardan bahsederken sadece konu hakkında rivâyet ve görüşlerin ihtilaflı olduğu bilgisini verip dipnotta bu görüşlere müracaat kaynaklarını verdik. Mevzu ile alakalı âyetleri incelerken birçok tefsirlere bakmakla birlikte özellikle Elmalılı tefsirinde konu teferruatlıca ele alınıp netice verildiği, ayrıca birçok tefsirin taranarak hazırlanan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hazırladığı Kur'an Yolu Tefsirinde netice ve kanaatler belirtilmiştir. Araştırmanın sonunda ise modern çağında savaş esirlerine yapılan muamele ile kısa bir mukayese yapılmasını uygun bulduk.

İslam gelmeden önce de geldikten sonra da dünya toplumlarının hemen tümünde olmasına rağmen özellikle İslam karşıtı çevreler, İslam'ı ve Müslümanları savaş esirlerini köle ve cariye edinme hususunda eleştirmişlerdir.[11] Hâlbuki İslam ne köleliğin mucididir ne de onu desteklemektedir. Aksine geldiği dönemde toplumda hazır bulduğu bu problemi her daim ortadan kaldırmak için çalışmıştır. İçeriden ise konuya hem destek veren hem de eleştirenler bulunmaktadır. Günümüzde de hiç hız kaybetmeden tartışılan konu, eksik bilgilerle veya yanlı ve ön kabullerle ele alındığında yanlış sonuca varılacaktır. Sonuçta ya İslam ve Müslümanlar töhmet altında bırakılacak veya bazı çevrelerce konunun suiistimal edilmesine sebep olunacaktır.

1. İslam'da Esaret

Savaş insanlık tarihinin başlangıcından beri vardır ve hiçbir zaman da savaş tamamen yok edilemeyecektir. Bu sebeple, bir dünya nizamı sunan Kur'ân'ın savaşla ilgili hükümler getirmiş olması yadırganmamalıdır. Müslümanların Yesrib'e (Medine) göç etmeleriyle artık bir devletleri ve gönüllü birliklerden oluşan ordusu olmuştur. Bu güce ulaştıktan sonra Allahu Teâlâ kendilerine saldıran düşmanlarla savaşabileceklerine dair izin vermiştir: "*Kendileriyle savaşılanlara, haksızlığa uğratılmaları sebebiyle (savaş için) izin verildi. Şüphesiz ki Allah onlara yardıma gücü yetendir*"[12].

[11] Peter Hammond, *Slavery, Terrorism and Islam: The Historical Roots and Contemporary Threatt*, (Smashwords: Frontline Fellowship Publishing 2013), 131.

[12] Kur'ân, Hac 22/39.

Konuyla ilgili güncel araştırmalara bakıldığında, bazı araştırmacılara göre İslam'ın gelişiyle kölesiz topluma geçiş süreci başlamış,[13] bazıları ise İslam'ın köleliği kesinlikle kaldırdığını ileri sürmüşlerdir.[14] Şimdi konuyla alakalı Kur'an'ın koyduğu prensipler değerlendirilecektir.

1.1. Savaşta Esir Alınıp Alınmayacağına Dair Kur'ân Âyetlerinin İncelenmesi

Enfal suresinin 67-70. âyetleri bazı araştırmacılar[15] tarafından esir almamaya ve köle ya da cariye edinmemeye delil olarak gösterilmektedir. Ancak 67. âyette yer alan yasak, esir almamaya değil kesin zafer elde etmeden esir almanın yasaklanmasına yöneliktir. Konuyla ilgili âyetlerde şöyle buyurulmaktadır: "*O yerde gerekli temizliği yapıp hâkimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirlerinin olması uygun değildir. Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, oysa Allah âhireti istiyor; Allah izzet ve hikmet sahibidir. Allah'ın daha önceden yazılmış bir hükmü olmasaydı elde ettiğiniz menfaat sebebiyle size büyük bir azap dokunurdu*"[16]

Zira düşman tamamen etkisizleştirilmeden veya saldıramaz hale getirilmeden esir alınarak bırakılması, sonraki zamanlarda onların tekrar saldırmalarına sebebiyet verecektir. Diğer taraftan karşı taraf esir alırken Müslümanların düşmanlarından esir alamaması Müslümanları dezavantajlı duruma getirecektir. Nitekim Bedir savaşıyla ilgili[17] bu âyetlerden sonra vuku bulan savaşlarda esir alınmaya devam edilmiştir. Konuyla ilgili aşağıda savaşlar ele alınırken bilgi verilecektir.

Şu âyet-i kerimede de düşman etkisiz hale getirildikten sonra esirlerin bağlanması bildirilmektedir: "*Kâfirlerle savaşa girdiğinizde hemen öldürücü darbeyi vurun, nihâyet onları çökertince esirleri sağlam bağlayın…*"[18].

Dolayısıyla savaşlarda tarafların birbirinden esir alması tarihte de günümüzde de süregelmiştir. Öyleyse bu durum için Kur'ân ve onun sosyal hayatta ilk uygulayıcısı olan Hz. Peygamber, savaşlarda alınan esirlere ne tür bir uygulama ön görmüş ve bunu hayata nasıl geçirmiştir, bu hususun incelenmesi gerekmektedir.

1.2. Savaş Esirlerine Yapılan Muameleler

Kur'ân'a bakıldığında, İslam'dan önce var olan uygulamanın aksine savaş esirlerinin köle veya cariye edinilmesi veya köle olarak satılması yasaklanmıştır. Alınan esirler için iki seçenek bırakılmıştır; bunlar da sonuç itibarıyla aynı kapıya çıkmaktadır:

---

[13] Hamza Aktan, "Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'ani Yaklaşım", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, (2001), 6.

[14] Abdulaziz Bayındır, "Savaş Esirleri ve Cariyelik", *Kitap ve Hikmet Dergisi*, 11 (2015), 1-12; Mehmet Okuyan, Kur'an Okuyan, https://www.kuranokuyan.com/47-muhammed-suresi-4-âyet; Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'ân*, (İstanbul: Düşün Yayınları, 2009), 1008.

[15] Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, (İstanbul: Buruc Yayınları, 1999), 8/93-94; İbn Aşûr, Muhammed, Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvir*, (Tunus: Sadârâtü Tûnisi li'n-Neşr 1984), 10/74.

[16] Kur'ân, Enfal 8/67-68; Vakıdî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-megâzi*, çev. Musa Kâzım Yılmaz, (İstanbul: İlk Harf Yayınları 2014), 1/182-193; Kurtûbî, 8/93-94; İbn Kesir, *et-Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/233-234; Elmalı, 3/280-281.

[17] Kurtubî, 8/93.

[18] Kur'ân, Muhammed 47/4.

esirlerin serbest bırakılması. "*Savaş sona erince de artık ya karşılıksız serbest bırakma (vardır) veya fidye (uygulamak)…*" Âyetten açıkça anlaşıldığı gibi ya karşılıksız veya karşılık alarak serbest bırakılacaklar.[19] Resûlullah'ın uygulamaları da âyete aykırı olmamak kaydıyla bazı farklılıklar göstermektedir. Öncelikle Hz. Peygamber'in savaşlardan almış olduğu esirlerin durumuna genel olarak göz atmak gerekir.

2. Hz. Muhammed'in Gazve ve Seriyyelerde Ele Geçirilen Esirlere Karşı Uygulamaları

Resûlullah'ın hayatında 29 gazve, 91 de Seriyye olmak üzere toplamda 120[20] olan savaş ve seferlerin bazılarında esir ve ganimet ele geçirilmiştir.

Resûlullah'ın esirlere yönelik uygulamalarını, bütün savaş esirlerini tek tek ele alma yerine farklılıkların söz konusu olduğu uygulamaların incelenmesi isabetli olacaktır. Daha önce Batn-ı Nahle seriyyesinde iki kişi esir alınmış olmakla birlikte konuyla ilgili âyetlerin gelmesi Bedir esirlerin alınması vesilesiyledir.

Bedir Savaşı'nda müşriklerden alınan 70 esir hakkında Resûlullah'ın uygulamaları şu şekildedir: Dönüş yolunda alınan esirlerden Nadr b. el-Hâris Safra'da, Utbe b. Ebî Mu'ayt ise Irku'z-Zabye'de öldürülmüştür. Medine'ye götürülenlerden bir kısmı fidye karşılığında,[21] bir kısmı ise okuma yazma bilmeyen on kişiye bunu öğretme karşılığında[22] serbest bırakılmıştır. Hz. Peygamber fidye verecek durumda olmayanları da karşılıksız bırakmıştır. Yolda öldürülenlere diğer esirlerden farklı muamele yapılmasının sebebi İslam'a olan aşırı düşmanlıklarıdır.[23] Bu savaşta ele geçirilen esirlerden birisi olan Şâir Ebû Âzze el-Cumâhi'den bir daha Müslümanlarla savaşmama yemini alarak şartlı tahliyesini sağlamıştır.[24] Sayfî b. Ebû Rifa'a'dan ise fidyesini sonradan gönderme sözü alınarak serbest bırakmıştır. Ancak bu kişi fidyesini göndermemiştir.[25] Esir düşen oğlu Amr b. Ebî Süfyan için babası fidye ödemek yerine Müslümanlardan Sa'd b. Numan'ı esir almış, Resûlullah da Sa'd'a karşılık Amr'ı serbest bırakmıştır.[26] Peygamberimiz amcası Abbas'tan ise iki kat fidye istemiş, ödeme durumunun olmadığını söyleyince, ona evde sakladığı altınları haber vermiştir.

[19] DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 5/45.

[20] Elşad Mahmudov, *Hz. Peygamberlerin Savaşları*, 459.

[21] Ya'kûbî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh el-Ya'kūbî, *Târîḫu'l-Yaʿḳūbî*, (Beyrut: Dâru Sadr, 1415/1995), 2/46.

[22] İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/641–644; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *et-Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*, 2/475-477; Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el- Kuşeyri, *el-Camiu's-sahîh*, thk. M. Fuad Abdulbaki, (Riyad: Dâru'l-Hadârati li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2015), "Cihad ve's-Siyer", 58.

[23] İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 3/372; Vâkıdî, *Megazi*, 1/106-107; Ukbe'nin Mekke'de bir gün secdeye giden Hz. Peygamber'in boynuna deve işkembesi koyduğu hakkında bkz: Mehmet Şeker (ed.), *İslâm Tarihi ve Medeniyeti Hz. Peygamber Dönemi*, (İstanbul, Siyer Yayınları, 2018), 1/379.

[24] İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/221, 228-229; İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî, *Uyûnü'l-eser, thk. Muhammed 'Îd el-Hadrâvî.* (Beyrut: Dârı İbn Kesîr, ty), 1/352.

[25] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/344.

[26] İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/484; Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir, *el-Ensâbü'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), 1/320.

Bunun üzerine Abbas'ın Müslüman olduğu belirtilmiştir.[27] Ancak Abbas'ın Mekke döneminde Müslüman olduğu ve peygamberimizin onu Müslümanlığını gizleyerek Mekke'den haber aktarması için bıraktığı da haber verilmektedir.[28] Salıverilenlerden 16 kişinin İslam'ı benimsediği söylenmektedir.[29]

İslam tarihinde Bedir Savaşı ilk olması hasebiyle, savaş hukuku, ganimet taksimi ve esirler hakkında hukuki muamelelerin temelini teşkil etmektedir. Bu nedenle şu rivâyetin de burada yer alması önem arz etmektedir. Kureyşliler tarafından Hz. Peygamber'e esirlerin salıverilmesi için elçi Mut'im b. Adiyy'in oğlu Cübeyr b. Mut'im gönderilmiştir. Cübeyr, Hz. Peygamber'e durumu izah edince, şu vefa dolu cevabı aldığını nakleder: "Ey Cübeyr! Eğer senin o koca baban sağ olsaydı da bana gelseydi, onun hatırı için fidye almadan onların hepsini serbest bırakırdım."[30] Demek ki Mut'ım b. Adiyy hayatta olup da şâyet esirleri istemek için gelseydi tüm esirler hiçbir karşılık alınmadan serbest bırakılabileceklerdi.

Konunun daha elle tutulabilir vaziyet alabilmesi için şu şekilde sınıflandırma yapmak daha doğru olsa gerektir:

2.1. Alınan Esirlerin Öldürülmesi

Kaynaklarda alınan esirlerin öldürüldüğüne dair bazı rivâyetler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ele alınarak konu değerlendirilecektir. Bedir savaşında Nadr b. el-Hâris Safra'da, ile Utbe b. Ebî Mu'ayt İslam'a ve Müslümanlara aşırı düşmanlıkları sebebiyle öldürülmüşlerdir. Uhud Savaşında düşman ordusundan geri kalan Ebû Âzze el-Cumahi, daha önce Bedir esirleri içerisinde bulunup çeşitli bahaneler ileri sürüp kurtulmuştu. Bu kez de benzer bahaneleri ileri sürse de Resûlullah "Müslüman bir delikten iki kez ısırılmaz" diyerek öldürülmesini emretmiştir.[31]

Rivâyetler arasında en çok insanın ve topluca öldürülmenin bahsedildiği konu Benî Kureyza Yahudilerine verilen cezadır. Sayıları 400-900 arasında değiştiği belirtilen kişi kendi şeriatlarına göre verilen hüküm gereği öldürüldüğü rivâyet edilmektedir.[32] Ancak konu tartışmalıdır[33] ve geniş olduğu için bu hususlaki farklı görüşleri burada

---

[27] Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 1/353.

[28] İbn Hişam, *es-Sîre*, 2/301; İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Müni' ez-Zührî, *Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Alş Muhammed Ömer, (Kahire: Mektebetü'l-Haneci, 1421/2001,)4/10, 16, 31; Belâzürî, *el-Ensâb*, 4/27; Hâkim, *Müstedrek*, III, 323; Ağırman, Mustafa, *Hz. Peygamberin Amcası Abbas*, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), 174-179.

[29] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü"l-Eser*, 1/344.

[30] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/80; Buhârî, "Megazi", 12; Cübeyr"in Kureyş kabilesi tarafından esirlerin serbest kalması için temsilci olarak gönderildiği rivâyet edilir: İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmi el- Büstî es-Sicistâni(354/965), *es-Sîretü"n Nebeviyye ve Ahbâru"l-Hulefa*, Çev. Harun Bekiroğlu, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 138.

[31] Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbu'l-Megâzî*, çev. Musa Kâzım Yılmaz, (İstanbul: İlk harf Yayınevi 2007), 1, 357.

[32] Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/ 496-518; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/184-192; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/74-78; Ya'kûbî, *Târih*, 2/52.

[33] Vâkıdî, *Megâzî*, 2/517-518; İbn Hişâm, *Sîre*, 3/149-150; Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-emvâl*, thk. Muhammed Ammâre, (Riyad: Dâru'ş-Şürûk, 1409/1989), 1/232; Tirmizî, Ebu Îsâ Muhammed b. İsa b. Sure b. Mûsâ. *Sünen-i Tirmizî*, thk. Râid Sabrî b. Ebî Allafe, (Riyad: Dâru'l-Sadârâ li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1436/2015), 4/145; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd*, thk. Râid Sabrî

ele alma imkânı bulunmamaktadır. Muhtemeldir ki savaşanların önde gelenlerinden bazıları öldürülmüştür.[34] Ancak şunu da belirtmekte fayda vardır. Konuyu irdeleyen W. N. Arafat konunun ilk defa İbn İshak'ta rivâyet edildiği diğer tarihçilerinden aslını araştırmadan söz konusu kaynaktan aktardıklarını belirtip İmam Malik tarafından İbn İshak'ın sahtekâr ve kezzablıkla suçlandığı ilave eder. Aslında olayın MS 73'te (bazı rivayetlerde 63 olarak verilmiştir) Romalılara isyan eden Yahudilere uygulanan cezanın Hz. Peygamber tarafından uygulanmış gibi aktarılmıştır diyerek Rivâyetin kritiğinde kesinlikle muteber olmadığını belirtir.[35] Yine Mekke'nin Fethi esnasında ölüm listesinde olan 17 kişiden 3'ü öldürülmüş kalanlar affedilmiştir. Bazı rivâyetlerde erkek-kadın toplam 7 kişi öldürülmüştür.[36]

Hicretin 6. yılında Zeyd b. Harise Şam'a giden bir kervana katılmıştı. Yanında bazı sahâbîlerin sermayeleri de bulunmaktaydı. Vadi'l-Kurâ yakınlarına varınca Benî Fezâre tarafından kervana baskın düzenlendi bazı kişiler öldürüldü bazı kişiler de dövüldü. Zeyd de dövülenler arasındaydı ve şehit olanlar arasında baygın yatmaktaydı. Kendine gelince güçlükle Medine'ye ulaştı. Tedavisinin ardından Peygamberimizden izin isteyerek bir seriyye başında Fezârelerin üzerine sefere çıktı. Ümmü Kırfe veya II. Vadi'l-Kurâ Seriyyesi de denilen bu seferde bazı kişiler öldürüldü, bazı esirlerle birlikte ganimet de ele geçirildi. Esirler arasında Ümmü Kırfe (Fatıma bint Rebîa) ile kızı ve Abdullah b. Mes'ad ile Kays b. Numan b. Mes'ad esir alınmıştı. Abdullah ile Kays katledildi.[37] Ümmü Kırfe'nin işlediği fiiller nedeniyle infaz edildiği, kızı Cariye bint Malik'in ise Seleme b. Ekva'nın (veya İbn Ebû Vehb) tutsağı olduğundan Medine'de Hz. Peygamber tarafından ona hibe edildiği rivâyet edilir.[38]

---

b. Ebî Allafe, (Riyad: Dâru'l-Sadârâ li'n-Neşri ve't-Tevzi, 1436/2015), "Cihâd", 121; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *et-Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Kahire: Daru'l-Maârif, 1387/1967), 2/588, 589, 593; Semhûdî, Semhûdî Nûrûddin Ali b. Ahmed es-Semhûdi, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *Vefaü'l-vefâ bi ahbâri dârî Mustafa*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1374/1955), 1/511; İbn Hibban, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hâtim, *Kitâbü's-sikât*, (Haydarabad: Matbuatü Muhlis Dâiretü'l-Meârif, 1393/1973), 7/382-383; İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbuddin Ebi'l-Fadl Ahmed b. Ali, *Tehzîbu'-t-Tehzîb*, (Kahire: Dâru'l-Kitabi'l-İslami, ty.), 3/507; Şiblî Nu'mânî, Mevlânâ, *Dâireti meârifi fî sîreti'n-nebî*, çev. Yusuf Âmir, (Kahire: yy. 1425/2004), 329; Velîd, Necîb Arafat, "Medine Yahudileri ve Benî Kureyza Hikâyesi Üzerine Yeni Bakışlar" çev. Şaban Öz, *İslami Araştırmalar Dergisi.*, 17/2, (2004), 142, 143-144; Ahmed Ali Seker, "el-Evamirü'r-Rabbâniyye fî Mü'ameleti'l-Esra'l-Yehûd (Dirâse Tarihiyye)", (Bağdat: el-Üstaz Cami'atu Bağdat Külliyetu't-Terbiyye, 140, (2011), 160.

[34] Najim Jamal, "Gazvetu Benî Kurayza beyne'l-Hakâiki ve'l-Esâtîr", *Kitap ve Hikmet Dergisi*, 8, (Ocak-Mart 2015), 100-103.

[35] Konunun ayrıntıları için bkz. W. N. Arafat, "Medine Yahudileri ve Beni Kureyza Hikâyesi Üzerine Yeni Bir Bakış", çev. Şaban Öz, *İslami Araştırmalar Dergisi*, XVII/2, (2004), 1-6. Ayrıca Bkz. Kelpeten, Mahmut. Benî Kureyzâ Yahudilerinin İnfazı ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi. *Tarih Dergisi*, 53(2012), 15-16; Özkan, Sümeyye, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Benî Kureyzâ Gazvesi*, Basılmamış YL Tezi, (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2015), 82-85; Aksu, Güngör, Benî Kureyza Yahudilerinin Cezalandırılması, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 6 (2019), 12-13.

[36] İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'âni'l-Azîm*, 2/38; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/26-54; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/134-145;
İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3/470-476; Kemal Sandıkçı, "Tulekâ", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41/361.

[37] Bu seferin dönüşünde Hz. Peygamber'in Zeyd"e sarılıp onu öptüğü rivâyet edilir: Erul, Bünyamin, "Zeyd b. Hârise", *DİA*, 44/319.

[38] Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/565; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/200; Ya'kûbî, *Târih*, 2/71; Belâzürî, *Ensâb*, 1/473; Taberî, *Târîh*, 2/643; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/98-100, 105. Ümmü Kırfe'nin öldürüldüğü kaydedilmekle beraber Hz.

Ancak bu rivâyet esirler için Kur'ân'ın belirttiği muameleye aykırıdır.[39] Esirlerin bazıları eğer kısas için öldürüldüyse bu belirtilmeliydi. Ancak rivâyetlerde bu yer almamaktadır. Dolayısıyla ya daha önce öldürülenlere karşılık öldürülmüşlerdir veya olay hakkında yeterince açıklayıcı bilgiler mevcut değildir. Diğer yandan Ümmü Kırfe'nin eğer ölümlü bir eyleme karışmamışsa öldürülmesi yine Resûlullah'ın uygulamalarına uygun olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde kadın, çocuk ve yaşlıların öldürülmesini yasaklayan rivâyetler[40] ileri sürülerek onun öldürülmesi bilgisine karşı çıkılmıştır. Ancak Zükâred Gazvesi'ne sebep olan ve Ebû Zer el-Gıfârî'nin oğlunun ölümüne sebep olan baskında emri bazı rivayetlerde Ümmü Kırfe'nin verdiği bildirilmektedir. Bu durumda savaşa teşvik ve ölüme sebebiyet verme sebebiyle öldürülmüştür.[41] Vâkıdi'nin aktardığı Ümmü Kırfe'nin iki ayağının iki ayrı deveye bağlanarak parçalanıncaya kadar develer ters istikamette yürütüldü şeklindeki rivâyete[42] ise Vakıdî'nin rivâyetleri hususunda çok şiddetli eleştirilere maruz kalması sebebiyle mesafeli yaklaşılmalıdır.[43] Ayrıca olayın Hz. Peygamber döneminde değil Ebu Bekir döneminde dinden dönmesi sebebiyle öldürüldüğü belirtilmektedir.[44] Bu çelişkili rivâyetler olayın vukuu konusunda şüpheye sebebiyet vermektedir.

Asr-ı Saadet devrinin trajik olaylarından birinin yaşandığı bir olay da Benî Cezîme seriyyesidir. Komutan Halid b. Velid ile birlikte 300 kişiden oluşan kuvvet, Cezîme kabilesi üzerine gittiler. Kabile mensupları önce savaşmak için hazırlık yaptılar, fakat vazgeçip İslam'ı kabul ettiklerini bildirdiler. Aslında Resûlullah bu birliği İslam'ı anlatması için davet amacıyla göndermişti.[45] Fakat Cezimîler *Sabe'nâ* yani *din değiştirdik* dediler. Halid b. Velid muhtemel bu kavramı kullanmalarından dolayı onlara inanmadı ve bunları esir aldı, askerler arasında paylaştırdı ve ertesi gün öldürülmelerini emretti. 30 kadarı öldürüldü. Ancak Ensar ve Muhacirden olan sahabe bunun İslam'a uygun olmadığını söyleyerek ellerindeki esirleri salmışlardır.[46] Olay Resûlullah'a ulaşınca Peygamberimiz çok üzülmüş ve Halid'i azarlamıştır. Akabinde Ali'yi Benî Cezime'ye göndererek derhal diyetlerini ödemiştir.[47] Ve Halid'in yaptıklarından dolayı tövbe istiğfarda bulunmuştur.[48] Resûlullah, döneminde

Peygamber'in çocukların, kadınların ve yaşlıların öldürülmesini yasakladığını bilen Zeyd b. Hârise'nin yaşlı bir kadını öldürmesi pek mümkün gözükmemektedir. Sahih-i Müslim'deki rivâyette ("Cihâd", 46) onun esir alındığı belirtilmekle beraber katledildiğine dair bir bilgi mevcut değildir: Mehmet Ali Kapar, "Fezâre (Benî Fezâre)", *DİA*, 12/539.

[39] Bkz. Muhammed 47/4.

[40] Buhari, *Cihad*, 146; Müslim, *Cihad*, 1744.

[41] Kapar, Mehmet Ali, "Fezâre (Benî Fezâre), *DİA*, 12/539.

[42] Vâkıdî, 2/215-217.

[43] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/90; el-Mizzi, Cemaleddin Ebu'l-Haccâc Yusuf, *Tehzibu'l-Kemal*, Mhk. Beşşar Avvad Maruf, (Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 1983), 26/193-195; Nevevi, Ebu Zekeriyye Muhyiddin b. Şeref, *Kitâbu'l-mecmu'*, Thk. Muhammed Necîb el-Mut'î, (Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ty.), 1/114.

[44] İbn Receb, Zeynüddin Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Şihâbü'd-Dîn el-Bağdâdî, *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem*, Thk. Şuayb Arnaûd, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1990), 1/389.

[45] İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/55-56; Belâzürî, *Ensâb*, 1/490.

[46] İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/348-349; 4/428-436; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/876-877,884.

[47] Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/110, 115, 117; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/57; Abdulkerim Özaydın, "Cezîme b. Âmir", *DİA*, 7/508.

[48] Buhârî, "Megazi", 58; Taberî, *Târîh*, 3/67.

yaşanan bu tür nadir olayları tasvip etmediği, tekrarlanmaması için gerekli önlemleri aldığı anlaşılmaktadır.[49]

2.2. Sürgün Edilenler

Kaynukaoğullarının Müslümanlarla yapılan antlaşmayı, Bedir Savaşı sonrasında yaşanan bir olay[50] üzerine bozmaları sebebiyle on beş günlük kuşatmadan sonra tamamı esir olarak alınmıştır. İslam öncesinde Hazreclilerin müttefikleri olduklarından, liderleri münafık Abdullah Übeyy b. Selül'ün salıverilmeleri için ısrarı sonucunda üç gün müsaade edilmiş ve hepsi sürgüne gönderilmiştir.[51] Aynı şekilde Nadiroğulları da daha önce yapılan antlaşmayı Uhud Savaşı sonrasında ihlal edip üstüne bir de Resûlullah'a suikast girişiminde bulundular. Bunlar da 15 gün (bir rivâyette altı ay) kuşatıldıktan sonra yanlarında alabilecekleri eşyaları alabilme şartıyla sürgüne gönderildiler.[52] Sürgün neticesinde her ili kabile mensupları da Suriye taraflarında Ezriât'a göç etmişlerdir. Az sayıda Nadiroğulları da Hayber'de kalmışlardır.[53]

2.3. Fidye Karşılığı Salıverilenler

Bedir Savaşı'nda müşriklerden 70 esir alınmıştır. Esirlerin bir kısmı fidye karşılığında serbest bırakılmıştır.[54] Hicretin ikinci senesi Recep ayında gerçekleşen Baht-ı Nahle Seriyyesi'nde 2 Kureyşli esir alındı. Esirler fidye olarak 40'ar ukıyye[55] karşılığında serbest bırakıldılar.[56]

Du'metü'l-Cendel bölgesine Halid b. Velid komutasında gönderilen üçüncü seferde kabile yöneticisi Ukeydir b. Abdülmelik, kardeşi ve kale yöneticisi esir alınmıştır. Ukeydir ve kardeşi Mudad cizye ödemesi şartıyla serbest bırakıldılar, (Kur'ân, Mümtehine 60/8).[57]

2.4. Karşılıksız Salıverilenler

Savaşın olmadığı Karkaratü'l-Küdr Gazvesi'nde bir çoban ve ganimet ele geçirilmiştir. Taksimatta Hz. Peygamber'in payına düşen çobanın namaz kıldığı görülünce serbest bırakılmıştır.[58]

---

[49] Oğuzay, Fatih. "Siyer-Tefsir İlişkisi: Nisâ Sûresi 94. Âyetin Sebeb-I Nüzûlü Bağlamında". *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 16 (2024), 7-8.

[50] Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/176; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3/127.

[51] İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/40; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/29; Taberî, *Târîh*, 2/172.

[52] Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/232-233, 2/19; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/151-154; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/57-58.

[53] Casım Avcı, "Kaynukâ (Benî Kaynukâ), DİA, 25/88; Nadir Özkuyumcu, "Nadîr (Benî Nadîr)", *DİA*, 32/275.

[54] Bir rivâyette 68 kişidir: Ya'kûbî, *Târih*, 2/46. Ancak 70 kişinin esir alındığı kabul edildiğinde iki kişi öldürülmüştü, dolayısıyla geri kalanlar fidye karşılığında bırakıldığı anlaşılır ki bu konudaki diğer rivâyetlere aykırılık taşıyacaktır.

[55] 126,8 gram veya 40 dirhem gümüş, bkz. Fethi Yıldırım, *Hz. Peygamber Döneminin İktisadi Yapısı*, (Ankara: Fcr Yayınları 2024), 317.

[56] Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/195-199; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/185-186; Mustafa Fayda, "Batn-ı Nahle", *DİA*, 5/203; Elşad, Mahmudov, *Hz. Peygamberin Savaşları*, (İstanbul: İsam Yayınları, 2010), 73.

[57] Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/402-403, Taberî, *Târîh*, 2/109; İbn Kesîr, *es-Sîre*, 1/18-19; Ahmet Güner, "Dûmetülcendel", *DİA*, 10/1.

[58] Vâkıdî, *Megâzî*, 1/234-235; Ahmet Önkal, *Muhtasar Siyer-i Nebî*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınevi, 2019), 128.

Mustalikoğulları üzerine düzenlenen seferde (Müreysî/Benî Mustalik Gazvesi) 200'den fazla esir alındı.[59] Elde edilen esirler hak sahiplerine dağıtıldı. Hz. Peygamberin, Mustalikoğulları lideri Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye bnt. Hâris ile evlendiğini duyan Müslümanlar 100'den fazla esiri serbest bıraktılar. Başka bir rivâyette ise Cüveyriye'nin mihri olarak 40 esir serbest bırakıldı denilmektedir.[60] Diğer bir rivâyette ise tüm esirler serbest bırakılmıştır.[61]

Umre seferi sırasında Müslümanların karargâhına zarar vermek için elli kişilik bir birlik göndermişlerdi. Muhammed b. Mesleme liderliğindeki birlik bunları fark edip tutukladı ve Resûlullah'a getirdi. Sorgulandıktan sonra karşılıksız serbest bırakıldılar.[62]

Huneyn Savaşı'nda 6000 esir, 24 bin deve ve 40 bin ukiyye (yaklaşık 5 ton) gümüş ele geçirilmiştir. Bu, o zamana kadar elde edilen en büyük zenginlik olmuştur.[63] Sakif'in devrik lideri Mâlik b. Avf'a Müslüman olduğu takdirde mallarının ve ev halkının taksimata dâhil edilmeyeceği bildirilmesi üzerine Mâlik gelerek İslam'ı kabul etmiş ve malları ve ehli kendisine geri verilmiştir.[64] Esir ve ganimetlerin taksiminden sonra Hevazin elçileri gelip İslam'ı kabul ettiklerini söyleyerek mal ve esirlerin verilmesini talep etmişler. Hz. Peygamber, mallar ve esirler arasında tercih yapmalarını istemiş onlar da esirleri tercih etmişlerdir. Resûlullah kendi payına düşen esirleri serbest bırakınca sahabe de aynı yolu takip etmiştir. Ancak bazı kabileler esirlerini geri vermek istememişler, Resûlullah ilk elde edilecek ganimetlerden onlara altı hisse vereceğini vadederek ikna etmiştir.[65] Bu durum, savaşa katılanların esirleri serbest bırakıp bırakmamakta özgür olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte Resûlullah'ın esirlerin salıvermekten yana olduğu da anlaşılmaktadır. Rivayetlerde esirleri bırakmak istemeyenleri kimlikleri açıkça yer almamakta ve serbest bırakmak istememelerinin sebebi de yer almamaktadır. Muhtemeldir ki bunlar ya yeni Müslüman olan sâbîlerdir veya esirlerin bir meta olarak görüldüğü eski alışkanlıkları sebebiyledir.

Taif muhasarası esnasında Müslümanlara sığınan 19-20 köleyi azad etmişlerdir. Daha sonra Müslüman olan Taifliler köleleri istese de Resûlullah onları Allah'ın azad ettiğini söyleyerek vermemiştir.[66]

Hicretin 6. yılda Muhammed b. Mesleme komutasında Bekir b. Kilab oğulları üzerine gerçekleşen seriyyede (Kuratâ Seriyyesi) dönüşte Beni Hanife kabilesi ileri

[59] Vâkıdî, *Megâzî*, 2/55-56; İbn Hişam, *es-Sîre*, 3/228; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/60; Belâzürî, *Ensab*, 1/423.

[60] Vâkıdî, *Megâzî*, 2/ 55-59; Mahmudov, *Hz. Peygamberin Savaşları*, 274-277.

[61] Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/57-58.

[62] Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/602; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/246.

[63] Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/943-944, 950- 954; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/103; Taberî, *Târîh*, 2/82; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/141.

[64] İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/270-271; Taberî, *Târîh*, 3/77-89.

[65] Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/177-178; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/490, 4/104-105; Buhârî, "Megazi", 54; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/261-272; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/187-200, 252-253; Özel, "Esir", 11/384.

[66] Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/931-932; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/485, IV, 101; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/146; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/259; Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Tâif", 39/445.

gelenlerinden Sümâme b. Üsal esir alınmıştır.[67] Mescitte bağlanarak hapsedildi. Hz. Muhammed üç gün İslam'ı anlattı ancak Müslüman olmayarak fidye vereceğini söyledi. Karşılıksız serbest bırakılınca Müslüman olmuştur.[68] Yine Îs Seriyyesin'de bazı esirler alınmış, bunlar arasında Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in kocası Ebu'l-Âs b. Rabî da vardı. Zeyneb kocasına eman verince mallarıyla birlikte serbest bırakıldı. Bunun üzerine Ebu'l-Âs'ın Müslüman olduğu bildirilmektedir.[69]

Hismâ Seriyyesi'nde bol miktarda ganimet ve 100 esir alındı. Kabile eşraftan birini peygambere elçi gönderip Müslüman olduklarını bildirince Resûlullah, Ali ile Zeyd'e haber gönderip ganimet ve esirlerin serbest bırakılmasını emretmiş, onlarda serbest bırakmıştır.[70]

Yine Sîy Seriyyesi'nde, Bi'ri Mâûne faciasına sebep olan Benî Âmirîler üzerine Şucâ b. Vehb el-Esedî komutasında giden[71] birlik erkekler kaçınca geride kalan kadın ve çocukları esir alıp mallarına da ganimet olarak el koydular. Kabileden Müslüman olan heyet Medine'ye gelip esirleri geri istedi. Peygamberimiz komutan ile istişare ederek kadınların da İslam'ı benimsemesi üzerine esirlerin tamamını serbest bıraktı. Bir kız Medine'de kalmayı tercih etti.[72] Yine 9. yılda Temim kabilesinden alınan esirler Medine'ye getirilip bir süre tutulduktan sonra Temimlilerden kalabalık bir heyet geldi, uzun tartışmalardan sonra İslam'ı kabul ettiler, bunun üzerine esirler serbest bırakıldı.[73]

9. yılda Karatalılar üzerine çıkılan seferde kabile reisi Râme es-Süheymî'nin aile efradı esir düştü. Râme gelip Müslümanlığını bildirince aile üyeleri serbest bırakıldı.[74] Aynı şekilde Tay kabilesi üzerin de Füls adındaki putlarını kırmak amacıyla gönderilen ordu bazı kişileri esir almıştı. Kabile reisi Adî b. Hâtim'in kız kardeşi de bu esirler arasındaydı. Görüşmeler neticesinde karşılıksız olarak serbest bırakılmıştır.[75]

2.5. Antlaşma Karşılığı Salıverilenler

Hz. Peygamber Bedir esirlerinden fidye verecek durumda olmayanları da karşılıksız bırakmıştır. Bunlardan birisi olan Şâir Ebû Âzze el-Cumâhi'den bir daha Müslümanlarla savaşmama yemini alarak şartlı tahliyesini sağlamıştır.[76] Sayfî b. Ebû Rifa'a'dan ise fidyesini sonradan gönderme sözü alarak serbest bırakmış ancak bu kişi

[67] İbn Sa'd, *Tabakât*, 5/550; Belâzürî, *Ensâb*, 1/483; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/108,-109.

[68] Buhârî, "Cihâd", 70; Müslim,"Cihad", 59; Asri Çubukçu, "Sümâme b. Üsâl", *DİA*, 38/131.

[69] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4/241; Nebi Bozkurt, "Îs Seriyyesi", ", *DİA*, 12/465.

[70] Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/209; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/88; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 2/140-141.

[71] Vâkıdî, *Meğâzî*, 1/348; Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/753; Taberî, *Târîh*, 3/29; Bu seriyyenin sebebinin Benî Âmirlerin müslümanlara sürekli düşmanlık edip fırsat buldukça zarar vermeye kalkmaları olduğu görüşünde olanlar da vardır. Levent Öztürk, "Siy Seriyyesi", *DİA*, 37/291.

[72] Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/412; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 5/87.

[73] Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/975-980; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/147-148; Bünyamin Erul, "Uyeyne b. Hısn", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42/242.

[74] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/285-286; Vâkıdî, *Meğâzî*, 3/982; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/149, 162; İbnü'l-Esîr, *Üsdü"l-gabe*, 2/188-189.

[75] Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/257, 378; Ali Yardım, "Adî b. Hâtim et-Tâî", *DİA*, 1/380.

[76] İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/221, 228-229; İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/352.

fidyesini göndermemiştir.[77] Esir düşen oğlu Amr b. Ebî Süfyan için babası fidye ödemek yerine Müslümanlardan Sa'd b. Numan'ı esir almış, Resûlullah da Sa'd'a karşılık Amr'ı serbest bırakmıştır.[78]

Sa'd b. Bekr oğullarının Hayber Yahudilerine yardım için Fedek'te toplandığı haberi gelince Hz. Ali komutasında seriyye gönderildi. Yakalanan casus kendine eman verilirse bilgi vereceğini söylemiştir. Verdiği bilgi doğrultusunda baskın yapılmış, verilen bilginin doğruluğu ispatlanınca verilen eman gereği serbest bırakılmıştır.[79] Yine Hayber Yahudileri kuşatılmış, kuşatmayı kıramayacaklarını anlayınca anlaşma yoluna gitmişlerdir. Buna göre Hayber'in yıllık ürününün yarısına karşılık yerlerinde bırakıldılar. Buradan da sanki şu neticeye varılıyor: Müslümanlar güçlendikçe bu tür olaylarda daha müsamaha gösteriyorlar.

2.6. Satılanlar

Hz. Peygamberin Medine dönemi boyunca yaptığı savaş ve seferler içerisinde bazılarında alınan esirlerin akıbeti hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ancak esirler hakkında bilgi bulunan savaşlardan sadece Kureyza esirlerinin çeşitli bölgelerde satıldığına dair iddialar bulunmaktadır.[80] Ancak Kureyza kuşatmasının ardından yapılan muamele hakkındaki rivâyetlerin baştan sona tartışmalı olması, bu iddiaların da güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Dolayısıyla esirlerin satıldığına yönelik iddialar da başka örnekleri olmaması sebebiyle de en azından tartışmalı bir durum ortaya koymaktadır.

Burada Hz. Peygamber'in şu sözünü zikretmek konuya açıklık getirmesinin yanı sıra onun bu hususta uygulamalarının ana esasını ortaya koymuş olacaktır: "Ben kıyamet günü şu üç (grup) insanın düşmanıyım: Benim adıma ant içtikten sonra sözünden cayan, hür bir insanı köle diye satıp parasını yiyen ve ücretle bir işçi tutup işini gördürdükten sonra karşılığını vermeyen kimselerin."[81] Dolayısıyla savaş esirlerinin esaretten önce hür olduklarından onların köleleştirilip pazarlarda satıldığına yönelik haber tahkik edilmelidir.

Çağımızda gerçekleşen savaşlara bakıldığında savaş esirlerine yapılan muameleler hiç de medeni dünyanın öğretilerine uygun düşmemektedir. ABD'nin Guatemala'daki hapishanesinde yapılan kötü uygulamalar veya İsrail'in yıllardır esir tuttukları Filistinlilere yaptıkları uygulamalar kıyaslandığında Hz. Muhammed'in gazve ve seriyyelerdeki uygulamalar ve köleler için İslam'ın getirdiği prensipler, günümüze kadar dünyada hiçbir din ve ideolojinin henüz ulaşabildiği ilkeler değildir.

---

[77] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-eser*, 1/344.

[78] İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/484; Belâzürî, *Ensâb*, 1/320.

[79] Vâkıdî, *Meğâzî*, 2/562-563; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2/86, 93; Hüseyin Algül, "Fedek", *DİA*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 12/294.

[80] Vâkıdî, *Megâzî*, 2/523-524; Tirmizî, "Buyû', 52", "Siyer, 17"; Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, (Ankara: Anakara Okulu Yayınları, 2010), 322-323; Hadîce Ahmed Ebû Etleh, *el-İslâm ve'l-Alakât ed-Devliyye fi's-Silmi ve'l-Harbi Dirâse Mükarine*, (Kahire: Darü'l-Maârif, 1983), 208; Yaman Ahmet, *İslam Devletler Hukukunda Savaş*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998), 169.

[81] Buhârî, "Büyû", 106.

3. Kur'ân'ın Kölelik Hakkında Koyduğu Esaslar

Vahyin indiği dönemde dünyanın diğer milletlerinde olduğu gibi Arap toplumunda da kölelik uygulama olarak vardı. Dolayısıyla Kur'ân geldiğinde bu uygulamayı önünde hazır buldu. İlk etapta tek bir emirle köleliğin kaldırılması uygulanabilirliği açısından imkânsızdı. İlahi emir ve yasaklar tedrici bir şekilde gelmiş ve insanlara teklife sunulmuştur. Ortam uygun hale geldiğinde bir seferde bile yasaklansaydı dönemin Müslümanlarının buna uyacakları muhakkaktı. Ancak ne dünyanın ne de Arapların o günkü durumu buna müsait değildi. Bu gün bile savaşlarda esir düşenler, taraflarca farklı muamelelere tabi tutulmaktadır. Dolayısıyla Muhammed Suresi dördüncü âyette esirler hakkında iki yol verilmişse de Resûlullah'ın uygulamalarına baktığımızda sanki farklı zaman ve mekânlarda Müslümanların lehine bir uygulama olduğu görülmektedir. Eğer esir alma tamamen ortadan kaldırılmış olsaydı savaşlar neticesinde Müslümanların aleyhine işleyecek bir durum ortaya çıkacaktı. Nitekim Batn-ı Nahle Seriyyesi'nde ele geçirilen iki esir, Mekke'den gelip fidyelerinin ödenmek istenmesine rağmen, Müslümanlardan kaybolan eşyalarını bulmak için geri kalan Sa'd b. Ebi Vakkas ve Utbe b. Ebî Şeybe'nin Medine'ye sağ olarak dönüşüne kadar verilmemiştir. Resûlullah (a.s.) Mekke'den gelenlere "eğer bizim iki kardeşimizi öldürmüşseniz onlara karşılık biz de sizin bu iki adamınızı öldürürüz" diyerek savaş esirleri hakkında düşman taraf karşısında Müslümanların aleyhine bir durum çıkmasına müsaade etmemiştir.[82] Bu durum göz önünde bulundurulduğunda köleliğin kesin emirle yasaklanmamış olması anlaşılabilmektedir. Bununla birlikte Kur'ân'ın kölelikle ilgili bazı âyetleri yorumlanarak köleliğin tamamen yasaklandığı da söylenmiştir.[83] Şimdi Kur'ân'ın konuyla ilgili âyetlerine ve bu bağlamda Rasullulah'tan varit olan hadislere bakalım.

3.1. Köle ve Cariyelere Nasıl Davranılacağı Hakkında

Şu âyetlerde Allah anne-baba, akraba ve komşularla birlikte kölelere de iyi davranılması istenmektedir: "Allah'a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez."[84] Bu iyi davranmadan maksat nasıl olduğunu Resûlullah dönemine bakıldığında daha iyi anlaşılabilecektir. Hz. Peygamber köle ve cariye sahibi olanların onlara nasıl hitap edecekleri hususunda şöyle buyurmuştur: "Sizden hiçbir kimse «kölem, cariyem» diye hitap etmesin.

[82] Vâkıdî, *Megâzî*, 1/64.

[83] Elmalı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları 2023), 5/45-52. Elmalı bu âyetin tefsirinde müfessir ve fakihlerce ortaya konulan görüşleri ele aldıktan sonra kendi nihai görüşünü ise şu şekilde belirtmektedir: "Kur'an istirkak usûlünü nehyetmemiş ise de tervic de etmemiştir. Onun için Müslümanlar istirkâkı terketmekle âsim olmazlar. Onun için burada da tasrih etmeyip zâhiri menn ü fidâya kasr eylemiştir. Biz Kur'ân'ın tertîbinin dahi tevkîfî olmasına kail olduğumuz için bu âyetin burada dercini de hikmetten hâlî bulmuyoruz. Allâhu a'lem bunun hikmeti istikbalde istirkâkın terki evlâ olacağını ihtar olsa gerektir. Yani bu âyet tam zamanımızdaki ahkâmdır." Bkz. Kurtubi, *El-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. Beşir Eryarsoy, (İstanbul: Buruc Yayınları 2002), 16/115-117; Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd., (İstanbul: İnsan Yayınları 2005), 5/371-380; DİB, *Kur'ân Yolu*, 5/48-49.

[84] Kur'ân, Nisa 4/36.

Hepiniz Allah'ın kullarısınız. Kadınlarınızın da her biri Allah'ın kullarıdır. Onlara hitap edecek olan kimse; «oğlum, kızım, yiğidim», diye seslensin."[85]

İyi davranmanın nasıl olacağı hususu, Allah'ın elçisinin şu sözlerinden daha iyi anlaşılmaktadır: "Kim, işlemediği bir suçtan ötürü cezalandırmak maksadıyla kölesini döver veya sebepsiz yere tokatlarsa, bunun keffâreti o köleyi âzat etmesidir."[86] Bu hadisin râvisi İbn-i Ömer'dir. Rivâyete göre o, bir gün vücudunda darp izi tespit ettiği kölesine, "Canını acıttım mı?" diye sormuş, köle: Hayır demiştir. Buna rağmen, içi rahat etmeyip köleyi âzat ettikten sonra, yerden bir çöp almış ve "Benim için bu işte şu kadar bile bir ecir yoktur" demiş ve yukarıdaki hadisi zikretmiştir.[87]

Yine kölesini dövenlere Hz. Peygamber'in onları azat etmesini emretmesine yönelik sahabeden Ebû Ali Süveyd b. Mukarrin ile Ebû Mes'ud el-Bedrî'den bizzat kendilerinin aileleri içerisinde kölelere yönelik şiddet uygulaması ve onların azad edilmesi ile ilgili iki haber aktarılmaktadır.[88]

3.2. Köle ve Cariyeleri Azat Etmeye Yönelik Tavsiyeler

Şu âyetlerde köle ve cariyelerden mükâtebe yapmak isteyenlerin bedelini ödeyebilecek durumda olanların talebinin geri çevrilmemesi istenmektedir. Bedelini ödeyemeyecek durumda olanlara efendisinin durumu iyiyse kendi malından yardım etmesini istemektedir:

"*… Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve câriyelerinizin -kendilerinde hayır görürseniz- tekliflerini kabul edin. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin…*"[89] "*Yüzlerinizi doğuya ve batıya çevirmeniz erdemlilik değildir. Asıl erdemli kişi Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden; sevdiği maldan yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, yardım isteyenlere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara harcayanlardır…*"[90]

3.3. Köle ve Cariyelere Zekâttan Pay Verilmesi

İslam devletinde yaşayan tebaanın devlete ödediği vergi olan zekâtın[91] günümüz devletlerinde ödenen vergiden farkı, Kur'ân'da verileceği yerlerin belirtilmiş olmasıdır. Sekiz grup insan olarak zikredilen zekât verileceklerden birisi de köle statüsünde olanlardır. Sebebi açıktır, dönemin kuralları içerisinde mülk edinme hakkı olmayan kölelere mülk edindirip hürriyetini kavuşmasını sağlamaktır. Konuyla ilgili âyetlerde: "*Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, âzat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.*"[92] Yine yukarıda mükâtebe hususunda zikredilen

[85] Müslim, "Elfâz", 13.

[86] Müslim, "Eymân", 30.

[87] Müslim, "Eymân", 30; (Benzer rivâyetler için aynı yer 32, 34, 35).

[88] Müslim, "Eymân", 32, 35.

[89] Kur'ân, Nur 24/33.

[90] Kur'ân, Bakara 2/177.

[91] Fethi Yıldırım, "Cahiliyede ve İslam Döneminde Vergi (zekât)", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 4/3, 39-47.

[92] Kur'ân, Tevbe 9/60.

Nur suresi 33. âyeti burada tekrar hatırlanmalı ve eğer anlaşma miktarını ödeyecek güçleri yoksa efendilerinin kendi mallarından onlara vermelerini de teşvik ettiği göz önünde bulundurulmalıdır.[93]

3.4. İşlenen Suçların Kefâreti Olarak Köle Âzat Edilmesinin Emredilmesi

Suç işleyen mü'minlere güçlerinin yettiği takdirde ceza olarak köle azat ettirilmesinin emredildiği hususlar üç konudadır. Biri yanlışlıkla bir cana kastetme sebebiyledir ki şöyle buyurulmaktadır: "*Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü'min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü'min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay art arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"[94]

Köle azad edilmesinin istendiği diğer bir keffâret ise bozulan yeminler sebebiyledir. Şöyle buyurulmaktadır: "*Allah sizi kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerden ötürü sorumlu tutmaz, fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir. Buna imkânı olmayan ise üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde (bozarsanız) yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinize bağlı kalın. Allah âyetlerini sizin için bu şekilde açıklıyor ki şükredesiniz.*"[95]

Üçüncü olarak köle azad edilmesini gerektiren keffâret ise zıhar meselesidir. Cahiliye döneminde bir kişinin eşinin sırtını annesinin sırtına benzeterek eşini kendine haram etmesine bu isim verilmekteydi. Söz konusu uygulamayı yasaklayan âyetler gelmeden önce bu eylemi gerçekleştirenlerin ceza olarak eşlerine dönmeden köle azad etmeleri istenmiştir: "*Kadınlarından zıhar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.*"[96]

Bunların dışında insanın mü'minliğinin bir iddia olmanın ötesinde onun ispatı sadedinde bir takım eylemler yapılmasını da gerektirmektedir. Bu bağlamda yapılan ibadetleri Allah ihsan kavramıyla ifadelendirmektedir. Allah mü'minlerden şahitler olmalarını istemiştir.[97] Bu şahitlik Allah insan ilişkisi düzeyinde müşahit olunacak eylemleri de ifade etmektedir.[98] İhsan bağlamında Allah'ın insana verdiği nimetlerin ardından "sarp yokuştan" bahsedilerek onun köle azad etmek olduğu bildirilir: "*(Fakat) o, sarp yokuşu (aşmayı) göze almadı. O 'sarp yokuş'un ne olduğunu sana bildiren ne olabilir ki! (Sarp yokuş); köleyi özgürlüğüne kavuşturmaktır…*"[99] Bununla

[93] Kur'ân, Bakara 2/177.

[94] Kur'ân, Nisa 4/92.

[95] Kur'ân, Maide 5/89.

[96] Kur'ân, Mücadele 58/2.

[97] Kur'ân, Nisa 4/135.

[98] Şaban Ali Düzgün, *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan*, (Ankara: OTTO Yayınları, 2012), s. 13-15

[99] Kur'ân, Beled 90/11-13.

insanlar gönüllü olarak, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla köle azat etmeye teşvik edilmiş ve bunun Allah katında mükâfata sebep olacağını bildirilmiştir.

3.5. Köle ve Cariyelerle Evlilik Teşviki

Evlilik insanların sosyalleşmesinde en önemli işlevi görmektedir. İslam kültür tarihinde sonraki dönemlerde evlilikte denklik başlı başına işlenmiş konulardandır. Aslında Kur'ân'da da denkliğin gözetilmesi istenmiştir.[100] Ancak buradaki denklik zinakâr kadınlarla zinakâr erkeklerin bir birleriyle evlenebileceği ve kötü kadınlar kötü erkeklere, iyi kadınların da iyi erkeklere uygun olduğu belirtilmekle sınırlı tutulmuştur. Diğer yandan evlenmeye gücü yetmeyen erkeklerin günaha düşme tehlikesi varsa bir cariye ile evlenmesi tavsiye edilmiştir. "*İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin câriye kızlarınızdan alabilir. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikâhlayın, mehirlerini de âdete uygun olarak verin…*"[101] Burada diğer hür kadınlarda olduğu gibi cariyelerin de mehirleri verilerek evlenilmesi istenmiştir. Ayrıca "*birbirinizden türeyip gelmektesiniz*" diyerek de insan olmak bakımından hür insanlarla aynı türden olduklarına işaret edilerek sosyal statü bakımından da onlarla evlenerek hürriyetlerine kavuşturulmaları teşvik edilmiştir. Zira hür bir erkekle evlenen veya efendisinden çocuk dünyaya getiren (istîlâd)[102] cariye hürriyetine kavuşmaktaydı.

Diğer taraftan köle ve cariyelerin de evlendirilerek aile kurmaları teşvik edilmiştir. Böylece insani ihtiyaçlar bakımından hürlerden hiçbir farkı olmayan bu insanların aile hayatı kurmaları sağlanmıştır. "*Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*"[103]

Bizim makalemizin doğrudan kapsamına girmese de kısaca hukukçuların konu hakkındaki görüşlerine değinmek konunun anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidin dönemindeki uygulamalar daha sonraki devirlere konu hakkında esas teşkil etmiştir. Hukukçular arasında muharip olmayan sivillerin esir alınıp alınmayacağına dair farklı görüşler olmakla birlikte ağırlıklı görüş bunların Müslümanların esir takası, karşılığında fidye alma gibi bir takım yollarla düşmana üstünlük kurulması yolunda kullanılabilecekleri göz önünde bulundurularak cevaz verilmiştir. Ancak fukahanın tamamı bilfiil savaşa katılmayan bu esirlerin

[100] "Zina eden erkek ancak zinakâr veya müşrik bir kadınla evlenir, zina eden kadınla da ancak zinakâr veya müşrik bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır." Kur'ân, Nur 24/3; "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara lâyıktır. Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır. Onlar, iftiracıların kendileri hakkında söylediklerinden uzaktırlar; onlar için bir bağışlama, değerli bir nasip vardır." Kur'ân, Nur 24/26.

[101] Kur'ân, Nisa 4/25.

[102] Sözlükte "bir erkeğin çocuk sahibi olmak istemesi, bir kadını hamile bırakması" mânasına gelen istîlâd, fıkıh terimi olarak kişinin câriyesini hamile bırakmasıyla başlayan ve câriyenin hürriyete kavuşmasıyla sonuçlanan hukukî süreci ifade eder. Efendisi tarafından hamile bırakılan câriyeye "ümmüveled" denir. Hamza Aktan, "İstîlâd", *Diyanet İslamAnsiklopedisi*, (İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 23/361-362.

[103] Kur'ân, Nur 24/32.

öldürülemeyeceği hususunda ittifak halindedirler.[104] Muharip esirlere gelince mezheplerin görüşleri farklılık arz etmektedir. Muharip esirler hakkındaki görüş devlet başkanına ait olduğundan esir alan askerler onları öldüremez.[105] Kaçma ve tekrar savaşa katılma teşebbüsünde bulunması durumunda öldürülebileceği belirtilmiştir.[106] Yine dört sünnî mezhebe göre düşman askeri esir alınmadan önce İslam'ı kabul ederse hem canını hem de hürriyetini korumuş olur. Ancak esir alındıktan sonra Müslüman olursa gazilerin ganimetteki payları sebebiyle köle olarak kalır. Şafii mezhebinin bir görüşüne göre devlet başkanının vereceği karar geçerlidir. Hanbelilerin bir kısmı ise devlet başkanının Müslüman olmayan esirler konusundaki tercih hakkının Müslüman esirler için öncelikli olarak geçerliliğine hükmetmişlerdir.[107]

Ancak muharip askerler esir alındıktan sonra onlara yapılacak uygulamalar hakkında mezhepler arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Dört mezhebe göre devlet başkanı İslam toplumunun menfaatine göre öldürmek, köleleştirmek ve zımmî statüsüne geçirerek karşılıksız salıvermek yollarından birisini tercih edebilir. Ebû Hanife ile Ebû Yusuf fidye karşılığında salıverilmesini caiz görmez.[108] Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Muhammed suresi 4. âyeti delil getirerek öldürmeye karşı çıkan âlimler vardır. İbn Ömer, Atâ b. Ebû Rebah, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Cübeyr, Mücahid ve Muhammed b. Sîrîn bunlardandır.[109] Hasan b. Muhammed et-Temîmî öldürmeme hususunda ashabın ittifak içerisinde olduğunu bildirmektedir.[110] Söz konusu âyetin neshedildiğini ileri sürerek esirlerin gerekli görüldüğünde öldürülebileceğini ileri süren âlimler olmuştur. Ancak âyetin neshedilmediğini, diğer âyetlerin farklı konu ve durumlarla alakalı olduğu karşıt görüşleri savunan âlimlerce delillendirilmiştir.[111]

İslam'ın getirmiş olduğu bu sistem günümüz uluslararası hukuk sistemiyle karşılaştırıldığında çok erken dönemde savaş ve esirler hukukunu kanuna bağlamış olması oldukça dikkat çekicidir. Yaklaşık iki asırdır dünyada üstünlük kuran Hıristiyan Batı bu alanda ancak 1899 ve 1907 yılında Lahey Konferansı'nda alınan kararlarla ilk adım atmıştır. Daha sonra 1949 Cenevre Sözleşmesinde 143 maddeyle savaş esirleri hukuku düzenlenmiştir. Ancak bu tarihten sonra meydana gelen savaşlarda görülmüştür ki zayıf ve mağlup devletlerin askerlerine karşı işlenen en acımasız suçlarda bile BM sadece kınamayla yetinmiştir. En son (2024-2025) yaşanan Gazze savaşında İsrail'in işlediği savaş suçlarında BM ve Uluslararası Ceza Mahkemesi hiçbir yaptırım uygulayamamıştır. Gerek sivil halka karşı gerekse yıllardır hapishanelerde yuttuğu esirlere karşı yaptığı uygulama salıverilen tutsakların görüntüleriyle insanlık dışı olduğu anlaşılmaktadır. 7 Ekim 2023'ten beri iki yıldır

[104] İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-müctehid Nihâyetü'l-müktesıd*, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 2/333; Kâsânî, Alaaddin Ebubekir Mes'ud, *Bedâiu's-Sanâî fî tertîbi'ş-şerâi'*, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003), 9/398.

[105] Serahsî, Şemseddîn, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1989), 10/49, 65.

[106] İbn Kudâme, Muvaffakuddin Ebu Muhammed, *el-Muğnî*, (Riyad: Dâru âlemü'l-kütüb, 1997), 13/51; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî*, 9/400.

[107] Serahsi, *Mebsût*, 10/50; Kâsânî, *Bedâi'u's-Sınâî*, 9/401.

[108] Ebu Yusuf, 212; Serahsi, *Mebsut*, 10/64; İbn Kudâme, *Muğnî*, 13/53.

[109] Ebu Yusuf, 212, İbn Kudâme, 13/52; Kâsânî, Bedâi'u's-Sınâî, 9/399.

[110] İbn Rüşd, *Bidâyet*ü'l-müctehid, 2/333.

[111] İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ân*, (Riyad: Dâru ibn Cevzî 2010), 6/649.

devam eden insanlık dışı uygulamalar göstermektedir ki, uluslararası antlaşmalarda alınan kararlar güçlü devletlere karşı hiçbir önleme gücüne sahip değildir. Alınan kararlar sadece kâğıt üzerinde kalmakta veya zayıf devletler aleyhinde kullanılmaktadır.

Sonuç

İslam'ın geldiği dönemde dünyanın her bölgesinde gerek savaş esirlerinin gerekse baskın, adam kaçırma yöntemiyle ele geçirilen insanların köleleştirilmesi yaygın bir durumdu. Arap toplumunda da benzer uygulamalar toplumun geleneğiydi. İnsan haysiyetine ve haklarına aykırı olan bu durum Kur'ân'ın öğretileri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ile ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Her ne kadar Kur'ân'da faiz ve zina gibi eylemlerin yasaklandığı gibi açık ve net ifadelerle yasaklanmış olmasa da gelen âyetler ve Resûlullah'ın uygulamaları ile bunun tasvip edilmediği açıkça anlaşılmaktadır. Savaşta düşmanın saldırabilme gücü tamamen ortadan kaldırılmadan esir alınmasının yanlış bir uygulama olduğu belirtildikten sonra alınan esirlerle ilgili karar verilinceye kadar onlara iyi muamele edilmesi gerektiği esasa bağlanmıştır. Resûlullah'ın tutsaklara yönelik ücret mukabilinde salıvermesi (bu sadece Bedir esirlerine uygulanmıştır), esir takası yoluyla serbest bırakma, Müslümanlardan esir olanlara karşılık olarak onlar salıverilinceye kadar tutsak olarak tutma ve Mekke'nin fethinden sonra birkaç kişi için uygulandığı şekliyle İslam ve Müslümanlara aşırı düşmanlıkları sebebiyle öldürülme gibi farklı uygulamalar görülmüştür. Ama asla keyfi bir uygulamaya müsaade edilmemiştir. Esirlerin köle edinilebileceklerine dair açık bir izin bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in uygulamaları da bu yönündedir. Ancak esirlerin akıbetine karar verilinceye kadar, onların hizmetlerinden faydalanılmak üzere Müslümanlara dağıtılması söz konusu olmuştur. Esirlerin savaşçılara dağıtılmasıyla savaş esirlerinin yeme, içme ve barınma gibi ihtiyaçlarının karşılanması da gerçekleşmiş olmaktadır. Eğer köleleştirilmişse bunların da parayla veya karşılıksız olarak salıverilmeleri gerekmektedir. Diğer yandan mevcut köle stokunu eritmek için, yanlışlıkla adam öldürme durumunda, yeminin bozulmasında, günahlara kefaret olması ve Allah'ın bağışlamasına vesile olması için kölelerin azat edilmesi emredilmektedir. Bunun yanı sıra onlarla evlenme ve onları evlendirmekle İslam toplumunun ayrılmaz bir parçası olduğu hissini vermenin önemine dikkat çekmiştir. Diğer taraftan onlara maddi destek olunarak özgürlüklerine kavuşmaları teşvik edilmiştir. Tüm verilere bakıldığında esirler hakkında yapılacak uygulama hususunda devlet başkanı yetkili kılınmıştır. Yukarıda belirtilen ana ilkeler çerçevesinde o dönemdeki Müslüman toplumun çıkarları neyi gerektiriyorsa ona göre karar verilmesi istenmiştir.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and that all studies used were indicated in the bibliography.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

Ağırman, Mustafa. *Hz. Peygamberin Amcası Abbas*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.

Ahmed b. Hanbel. Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Ahmet Şefik Bey. *er-Rikkû fi"l-İslâm*. çev. Ahmed Cevdet Paşa. İstanbul: Dersaadet İkdam Matbaası, 1314.

Aksu, Güngör. Benî Kureyza Yahudilerinin Cezalandırılması. *Siyer Araştırmaları Dergisi*. 6 (2019), 80-100.

Aktan, Hamza. "Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'ani Yaklaşım". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16 (2001).

Akyüz, Vecdi. *Asrı Saadette İslâm*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.

Algül, Hüseyin. "Fedek". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 12. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Arafat, W. N. "Medine Yahudileri ve Beni Kureyza Hikâyesi Üzerine Yeni Bir Bakış". çev. Şaban Öz. *İslami Araştırmalar Dergisi*. XVII/2, 139-145 (2004).

Ateş, Ali Osman. *Asrı Saadette Dinler ve Gelenekler*. 2. Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.

Austry, Jacques. *Kapitalizm, Marksizim ve İslam*. çev. Agâh Oktay Güneri. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayınları, 2010.

Avcı, Casım. "Kaynukâ (Benî Kaynukâ). *DİA*. 25/88.

Aydın, M. Akif. "Köle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/237-246.

Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Anakara Okulu Yayınları, 2010.

Bal, Ali. "Kölelik, Zorla Çalıştırma ve Benzer Uygulamalara İlişkin Yasağın Uluslararası Hukuk ve AİHM İçtihatları Çerçevesinde Gelişimi". *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*. 2 (2019), 55-112.

Balpınar, Zafer. "İsrail Güvenlik Politikasını Şekillendiren Anlayışa Dair Temel Bir Tanımlayıcı: Tevrat'a Göre Düşman Kavramı", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiayt Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/23 (2012/2), 319-338.

Bayındır, Abdulaziz. "Savaş Esirleri ve Cariyelik". Erişim 30.12.2023. https://www.suleymaniyevakfi.org

Bayındır, Abdulaziz. "Savaş Esirleri ve Cariyelik", *Kitap ve Hikmet Dergisi*, 11 (2015).

Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Câbir. *el-Ensâbü'l-eşrâf*. Thk. Süheyl Zekkâr. 4. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1417/1996.

Birinci, Görkem. "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin Kısa Tarihi I: Milletler Cemiyeti'nden Birleşmiş Milletler'e". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/2 (2017).

Bozkurt, Gülnihal. "Eski Hukuk sistemlerinde Kölelik". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 38/1 (1981), 65-103.

Bozkurt, Nebi. "Îs Seriyyesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 22. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u'ṣ-ṣaḥîḥ*. Thk. Zâid Sabrî. Dâru'l-Hadâra, 3. Basım, 1436/2015.

Çağdaş, Kemal. *Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1947.

Çubukçu, Asri. "Sümâme b. Üsâl", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 38. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

DİB, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2023.

Duman, Zeki. "İslam'ın Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımı". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (2012), 1-54.

Duymaz, Erkan. "Modern Kölelik Avrupa Konseyi Hukukunda Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasakları Üzerine Bir İnceleme". *Legal Hukuk Dergisi* 67/2 (2013), 415-462.

Düzgün, Şaban Ali. *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan*. Ankara: Otto Yayınları 2012.

Eberhard, Wolfram. *Çin'in Şimal Komşuları*. çev. Nimet Uluğtuğ. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1942.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshâk b. Beşîr el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebi Dâvûd*. Thk. Râid Sabrî b. Ebî Allafe. Riyad: Dâru'l-Sadârâ li'n-Neşri ve't-Tevzi, 1436/2015.

Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm. Kitâbü'l-emvâl. Thk. Muhammed Ammâre. 1. Cilt. Dâru'ş-Şürûk, 1409/1989.

Elşad, Mahmudov. *Hz. Peygamberin Savaşları*. İstanbul: İsam Yayınları, 2010.

Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Hârise". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 44. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Erul, Bünyamin. "Uyeyne b. Hısn". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 42. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Fendoğlu, Hasan Tahsin. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1996.

Gemalmaz, Mehmet Semih. *Devlet Birey ve Özgürlük*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 3. Basım,

2015.

Güner, Ahmet. "Dûmetülcendel", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 10. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Güriz, Adnan. *Hukuk Felsefesi Ders Notları*. İstanbul: Beta Yayıncılık 2014.

Hadîce, Ahmed Ebû Etleh. *el-İslâm ve'l-alakât ed-devliyye fi's-silmi ve'l-harbi dirâse mükarine*. Kahire: Darü'l-Maârif, 1. Basım, 1983.

Hâkim, Hâfız Ebî Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nisabûrî. *el-Müstedrek ale's-sahihayn*. thk. Mustafa Abdulkadir Atâ. 3. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-İlmiyye, ty.

Hammond, Peter. *Slavery, Terrorism and Islam: The Historical Roots and Contemporary Threatt*. Smashwords: Frontline Fellowship Publishing 2013.

İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbuddin Ebi'l-Fadl Ahmed b. Ali. *Tehzîbu't-tehzîb*, 3. Cilt. Kahire: Dâru'l-Kitabi'l-İslami, ty.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmi el- Büstî es-Sicistâni. *es-Sîretü"n-nebeviyye ve Ahbâru"l-hulefa*. çev. Harun Bekiroğlu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

İbn Hibban, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed b. Ebî Hâtim. *Kitâbü's-sikât*. 7. Cilt. 1. Haydarabad: Matbuatü Muhlis Dâiretü'l-Meârif, Basım, 1393/1973..

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. 2. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi 3. Basım, 1410/1990.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *el-Bidâye ve'n-nihaye*. 3. Cilt. Beyrut: Mektebetü Maârif, 1410/1990.

İbn Kesîr, *Tefsiru'l- Kur'âni'l-Azîm*, 2. Cilt. thk. Ebu İshak el-Huveynî. Riyad: Dâru'bnü'l-Cevzî, 1. Basım 1431.

İbn Receb, Zeynüddin Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Şihâbü'd-Dîn el-Bağdâdî. *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem,* Thk. Şuayb Arnaûd, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1990.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Müni' ez-Zührî. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 2. Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hânecî, 1421/2001.

İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *Uyûnü'l-eser*. Thk. Muhammed 'Îd el-Hadrâvî. 1. Cilt. Beyrut: Dârı İbn Kesîr, ty.

İnan, Abdulkadir. *Eski Türklerde Teslim ve İtaat Sembolleri*. İstanbul: Maarif Vekâleti, 1955.

İslamoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'ân*. İstanbul: Düşün Yayınları, 3. Baskı, 2009.

Jamal, Najim. "Gazvetu Benî Kurayza beyne'l-Hakâiki ve'l-Esâtîr", *Kitap ve Hikmet Dergisi*

8, (Ocak-Mart 2015).

Kafesoğlu, İbrahim. *Kültür ve Teşkilat, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü*. Türk Dünyası El Kitabı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1976.

Kapani, Münci. *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları, 7. Basım 2013.

Kapar, M. Ali. "Fezâre (Benî Fezâre)", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 12. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Karaaslan, Muzaffer. "Kölelik Yasağının Tarihsel Gelişimi". *Yaşar Hukuk Dergisi*. 4/1 (Ocak 2022).

Karadeniz, Özcan. *Roma Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 18. Basım 2019.

Karaman, Hayrettin. *İslâm Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.

Karan, Ulaş. "Kölelik, Kulluk, Zorla Çalıştırma ve Zorunlu Çalışma Yasağı: Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bağlamında Karşılaştırmalı Analiz". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 67 (2018).

Kâsânî, Alaaddin Ebubekir Mes'ud. *Bedâiu's-Sanâî fî tertÎbi'ş-şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003.

Kelpeten, Mahmut. Benî Kureyzâ Yahudilerinin İnfazı ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi. *Tarih Dergisi*. 53 (2012), 1-18.

Kitab-ı Mukaddes. Kitabı Mukaddes Şirketi, 2020.

Kramer, Samuel Noah. *The Sümerians*, Chicago: The University of Chicago Press, 1970.

Kur'ân-ı Kerîm Meâlî. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.

Kurtubi, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*. çev. Beşir Eryarsoy, İstanbul: Buruc Yayınları 2002.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Tâif". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 38. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Mevdûdî, Ebu'l-Âlâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. İstanbul: İnsan Yayınları 2005.

el-Mizzi, Cemaleddin Ebu'l-Haccâc Yusuf. *Tehzibu'l-Kemal*, Mhk. Beşşar Avvad Maruf, Beyrut: Müessesetü'l-Risâle, 1983.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el- Kuşeyri. *el-Camiu's-sahîh: es-Sahîhu Müslim*. thk. Raid b. Sabr ibn EbÎ Allâfe. Riyad: Dâru'l-Hadârati li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2. Basım, 2015.

Nevevi, Ebu Zekeriyye Muhyiddin b. Şeref. *Kitâbu'l-mecmu'*. Thk. Muhammed Necîb el-

Mut'î. Cidde: Mektebetü'l-İrşâd, ty., 1/114.

Oğuzay, Fatih. "Siyer-Tefsir İlişkisi: Nisâ Sûresi 94. Âyetin Sebeb-i Nüzûlü Bağlamında". Siyer Araştırmaları Dergisi, 16 (2024), 19-45.

Okandan, Recai. Umumi Hukuk Tarihi Dersleri, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 1951.

Okuyan, Mehmet. Erişim 30.12.2023. https://www.kuranokuyan.com/47-muhammed-suresi-4-âyet.

Okuyan, Mehmet. https://www.kuranokuyan.com/47-muhammed-suresi-4-âyet, erişim tarihi: 19.01.2024.

Ögel, Bahattin. *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu 2014.

Önkal, Ahmet. Muhtasar Siyer-i Nebî, Hikmetevi Yay., İstanbul, 2019, s.128.

Özel, "Esir", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 11. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

Özkan, Sümeyye, *Sebepleri ve Sonuçları Açısından Benî Kureyzâ Gazvesi*. Basılmamış YL Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2015.

Özkuyumcu, Nadir. "Nadîr (Benî Nadîr)". *DİA*. 32/275.

Öztürk, Levent. "Siy Seriyyesi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 37. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2019.

Sağlam İnci, Ruveyda. "*Kuranı Kerimde Kölelik Konusu*". Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Sağlam, Fazıl. "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde Tüm Hak ve Özgürlüklere Yönelik Kurallar Üzerine Bir Deneme". *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25 (2019).

Sandıkçı, Kemal. "Tulekâ". *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 41. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Seker, Ahmed Ali. "el-Evamirü'r-Rabbâniyye fî Mü'ameleti'l-Esra'l-Yehûd (Dirâse Tarihiyye)". Bağdat: el-Üstaz Cami'atu Bağdat Külliyetu't-Terbiyye, 140 (2011).

Semhûdî Nûrûddin Ali b. Ahmed es-Semhûdi. *Vefaü'l-vefâ bi ahbâri dârî Mustafa*. 1. Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1374/1955.

Serahsî, Şemseddîn. *el-Mebsû*t. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1989.

Sorokin, Pitirim A. *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefesi*. çev. Mete Tuncay. Ankara: Yeni Zamanlar Sahaf, 1972.

Şiblî Nu'mânî, Mevlânâ. *Dâireti meârifi fî sîreti'n-nebî*. çev. Yusuf Âmir. Kahire: yy. 4. Basım. 1425/2004.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *et-Târîhu'l-ümem ve'l-mülük*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. 2. Cilt. Kahire: Daru'l-Maârif 3. Basım, 1387/1967.

Tirmizî, Ebu Îsâ Muhammed b. İsa b. Sure b. Mûsâ. *Sünen-i Tirmizî*. Thk. Râid Sabrî b. Ebî Allafe. 4. Cilt. Riyad: Dâru'l-Sadârâ li'n-Neşri ve't-Tevzi', 2. Basım, 1436/2015.

Üçok, Coşkun - Mumcu, Ahmet. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976.

Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer. *Hz. Peygamberin Savaşları*. çev. Musa Kazım Yılmaz. 1. Cilt. İstanbul: İlkharf Yayınevi, 2007.

Velîd, Necîb Arafat. "Medine Yahudileri ve Benî Kureyza Hikâyesi Üzerine Yeni Bakışlar" çev. Şaban Öz, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 17/2(2004).

Wofram, Eberhart. *Çin Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1947.

Wolley, C. Lenoart. The Sümerians, Newyork: The Norton Library, 1965.

Ya'kûbî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzıh el-Ya'kūbî. *Târîẖu'l-Yaʿḳūbî*. Beyrut: Dâru Sadr, 6. Basım 1415/1995.

Yaman, Ahmet. *İslam Devletler Hukukunda Savaş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.

Yardım, Ali. "Adî b. Hâtim et-Tâî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 1. Cilt. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.

Yıldırım, Fethi. *Hz. Peygamber Döneminin İktisadi Yapısı*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

Yıldırım, Fethi. "Cahiliyede ve İslam Döneminde Vergi (zekât)", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/ 3, 39-47.